

De "Grande Dame" van de theosofie in Oostende

Marcel Leeuwerck

nl.wikipedia.org

Onze stad trok tijdens haar belle époque alle soorten gasten aan, van keizers en koningen tot simpele dagjesmensen. Tussen dit volkje zwierven nog wat kunstenaars rond en ook filosofen broedden hier in de prikkelende zeebries allerlei bizarre ideeën uit waar de Oostendenaars geen benul van hadden, maar die weldra in verre werelddelen succes zouden kennen. Een van die wereldverbeteraars heette **Helena Petrovna Blavatsky**, stichteres van de moderne theosofische beweging. Deze merkwaardige dame stamde uit het oude Russische adellijke geslacht van de Dolgoroeki, met roots die reiken tot de Vikings, de Duitse kruisridders en de Franse Hugenoten, maar zij hadden toch de aansluiting met de ideeën der Verlichting niet gemist.

Haar moeder Helena Adrejwna Hahn schreef romans en grootmoeder Helena Pavlowna Fadjejew genoot faam als kunstenaars en vrouw met wetenschappelijk bagage. Gelukkig voegen de Russen altijd de vadersnaam bij de voornaam, anders zou men zijn weg verliezen tussen al die Helena's.

Helena Petrowna, waarover deze bijdrage handelt, werd geboren op 12 augustus 1831 (Gregoriaanse kalender) met familienaam Hahn von Rattenstein-Hahn, in Jekatarinoslaw (nu = Dniepropetrovsk). Haar vader moest als militair met zijn gezin vele keren verhuizen naar allerlei provincienesten doorheen Oekraïne en Georgië. Door zijn cynische aard vergalde hij het samenleven met zijn jonge echtgenote (pas 17 jaar) en die vluchtte tijdelijk naar haar ouders in het verre Astrakan aan de Kaspische Zee. Daar was grootvader benoemd tot commissaris bij een volk van boeddhistische Kalmukken. Helena kwam zo vroeg onder invloed van oosterse religies, te meer omdat haar familiale opvoeding weinig aandacht kreeg en zij voelde zich steeds eenzamer.

Zij begon bij zichzelf visioenen waar te nemen en zich te verdiepen in allerlei occulte wetenschappen zoals helderziendheid, telepathie, spiritisme, enz. Haar omgeving ontdekte al gauw "psychische talenten" bij dit intelligente meisje. Om haar talenkennis te stimuleren gaven haar ouders haar Duitse en Engelse gouvernantes, maar zij overtrof telkens haar meesteressen vlug in hun eigen taal.

Een van die freules spotte afgunstig met Helena's "speciale gaven" en daagde haar brutaal uit: "Die oude generaal Nikofer Blavatsky, die 'raaf zonder veren' zoals je zelf zegt, zou je nog niet eens willen als vrouw." In een puberale driftbui verloofde Helena zich prompt met deze 70-jarige brombeer en onderging koppig een uitgebreide societybruiloft. Het huwelijk bleek evenwel meteen gedoemd door het grote verschil in leeftijd en temperament.

Na minder dan drie maanden ontsnapte zij uit het echtelijke bed. Via een avontuurlijke zeereis rond de Zwarte Zee aan boord van een Engels smokkelschip, landt zij in Constantinopel. Daar lukt het haar zich als gezelschapsdame aan te sluiten bij een rijke Russische gravin met wie zij mooie reizen mag maken door Egypte, Griekenland en Oost-Europa. Haar huwelijk geraakte als "niet-voltrokken" vlug ontbonden, maar Helena behield levenslang de naam "Blavatsky" en zal daaronder publiceren.

Zo begon een grillige zwerftocht, kriskras door de wereld, en daarbij bleef ze zeer lang in Tibet tussen de "broedersleermeesters" en publiceerde ze haar eerste basiswerk "Isis ontsluit". De denkbeelden die ze daarin ontwikkelde, zullen onder de naam "theosofie" of "goddelijke wijsheid" overal weerklank vinden.

Het gaat hierbij over een allegaartje van occulte pseudoreligieuze mysteries. Zowel de middeleeuwse alchemie als bijbelcitaten en vooral Indische geheimzinnigheden komen erin aan bod. Niemand hoeft volgens Helena zijn eigen traditionele religie op te geven, maar iedereen moet gedreven speuren naar een universele "goddelijke wijsheid" in de basis. Zij schreef onvermoeibaar en verklaarde zichzelf daarbij geïnspireerd door een "Grote Meester".

In een volumineuze "Secret Doctrine" of "Geheime Leer" wilde zij alles samenvatten.

In New York ontstond de eerste Theosophical Society weldra gevolgd in veel grote steden.

Na opnieuw een jarenlang verblijf in India keert Helena eindelijk terug naar Europa in 1886 en verblijft bij een geestesgenoot in het Duitse Würzl. Daar ontwricht zij echter haar enkel en die breuk geneest heel moeilijk, want zij lijdt ondertussen nog aan een chronische nierkwaal. Die had zij opgelopen tijdens haar zwerversbestaan in tropische streken waar de hygiëne indertijd te wensen overliet.

Voor een vlotter herstel besloot zij de zomer van 1886 in Oostende door te brengen. Onze badstad genoot dan ten volle de faam van gezonde "place to be". Eerst verbleef ze samen met een zus en een nicht, beide heetten Vera, in het luxueuze Hôtel Continental op de zeedijk, maar zij verhuisden weldra naar de goedkopere Villa Nova in de Van Iseghemlaan.

Wat later zochten ze een nog bescheidener appartement in de Weststraat (= nu Adolf Buylstraat). Zus en nicht trokken na korte tijd naar hun Russische vaderland en lieten Helena alleen achter met een dienstmeisje. Helena kreeg bij het stappen pijnlijk gezwollen benen zodat de Oostendenaars haar slechts zelden in hun stad waarnamen. Men roddelde evenwel des te meer over deze "Russische heks" en men vertelde bizarre verhalen over een dichtgeklapte piano waarop onzichtbare handen vreemde melodieën speelden. Ook over petroleumlampen die vanzelf ontstaken.

Helena leefde eenzaam tot na een tijdje een Zweedse vriendin, gravin Wachtmeister, haar gezelschap kwam houden.

Ook bezochten vele enthousiaste theosofen haar vanuit Londen. Om die reden besloot zij trouwens om na de zomer in Oostende te blijven.

Over haar verblijf hier vertellen haar biografen enkele eigenaardige voorvallen die het nog provinciale leven in onze bloeiende badstad illustreren.

Helena schreef in Oostende als een bezetene duizenden bladzijden vol met haar groeiend befaamde "Secret Doctrine" of "Geheime Leer" en verbruikte daartoe massa's papier en inkt. Uitgerekend met deze twee grondstoffen schortte er wat in Oostende. De plaatselijke kleinhandel verkocht alleen bescheiden potjes inkt voor schoolbehoeften en klein huishoudelijk gebruik. Helena eiste vruchteloos betere kwaliteit en besloot tenslotte haar inkt eigenhandig te fabriceren, zomaar op de keukentafel. Naast van esoterische alchemie kende zij ook een en ander van de klassieke scheikunde.

Het resultaat bleek zo overtuigend dat de Oostendse winkeliers er wel van wilden doorverkopen en zo ontstond een heus handeltje in inkt. Zouden hiervan nog sporen overblijven in de toenmalige lokale pers? Wellicht niet, want het einde van het Oostendse inktavontuur vernamen de biografen indirect uit een brief van gravin Wachtmeister met deze anekdote: "Op zekere dag kwam een arme vissersvrouw aankloppen voor wat steun. Haar geval ontroerde Helena, maar zij had toevallig geen geld bij de hand voor een aalmoes. Daarop beval zij het dienstmeisje: "Geef haar het inktfabriekje, dat zal haar uitkomst brengen."

Of die sukkel ermee welstand bereikte, blijft weinig waarschijnlijk. Een boeiender avontuur beleefde het papier waarop Helena pende. In de Oostendse winkels lag alleen ordinair schrijfpapier.

Zij stuurde daarom een Londense vriend naar Oxford Street om wat beters te kopen. Met het briefpapier van haar uitgebreide correspondentie met de Amerikaanse hebraïst J.R. Ralston Skinner, liep het zelfs grondig mis. Deze geleerde specialiseerde zich op de Kabbala, een Joods mystiek traktaat met geheimzinnige getallensymboliek dat nog altijd de verbeelding prikkelt. Helena Blavatsky schreef vanuit Oostende aan Skinner een veertigtal brieven met originele ideeën over dit onderwerp.

Na de dood van Skinner bleken die kostbare brieven evenwel onvindbaar. Tot een onderzoeker ze na een eeuw herontdekte in de theologische afdeling van de bibliotheek van de beroemde Harvard-university. Het papier verkeerde na al die jaren spijtig genoeg in erbarmelijke staat en maakte de gewaardeerde relicten onleesbaar.

De Theosophical Society richtte meteen een bijzonder fonds op om de restauratie te bekostigen. Sedertdien berusten deze precieuze "Ostend letters" voor studie in Harvard. Zo geniet de naam van onze stad bekendheid bij een segment van de Amerikaanse intelligentsia. Veel van de theosofen beseffen niet eens dat het leeuwendeel van de "Secret Doctrine" in Oostende ontstond.

Helena schreef in een koortsachtig tempo. De stapel door haar volgepende papieren bereikte een hoogte van bijna één meter. Tijdens haar werk rookt Helena doorlopend gerolde sigaretten van goedkope tabak en dat gold in die tijd als "not done" voor een dame.

Tot op de dag van haar verhuis naar Londen op 1 mei 1887 schreef zij rusteloos. Het inpakken van al dat papier bezorgde haar entourage nachtmerries want zij eiste tot de laatste minuut inzage in alle geschriften.

Tot op de dag van haar verhuis naar Londen op 1 mei 1887 schreef zij rusteloos. Het inpakken van al dat papier bezorgde haar entourage nachtmerries want zij eiste tot de laatste minuut inzage in alle geschriften. Kort voor ze zou vertrekken, viel ze opeens in een diepe coma en haar omgeving oordeelde het nodig om een officieel geldig testament op te stellen. Onmiddellijk riep men een raad bijeen, samengesteld uit twee plaatselijke artsen, een advocaat en de Amerikaanse consul. Maar plots veerde Helena recht in volle bewustzijn van geest. "Een mirakel!", bekeerden haar volgelingen.

Helena vertrok net op tijd naar Londen om de duurdere huurprijzen van het hoogseizoen te ontlopen. Daar genoot zij van de verering door volgelingen uit de Victoriaanse middenklasse. Daar mogen wij ook onze eigen James Ensor bij rekenen. James nam zeker kennis van haar denkbeelden waarvan er wellicht in zijn werk enige invloed te bespeuren is. De verbeelding slaat evenwel op hol als men de typisch Ensoriaanse maskers, spoken en zelfs de unieke bloemenhoed verklaart als uitingen van theosofische beschouwingen.

Helena stierf in Londen op 8 mei 1891, bijna 60 jaar oud en zoals dat meestal verloopt bij ideologieën en andere levensbeschouwelijke nieuwigheden, traden ook in de theosofie afscheidingen op na de dood van de vereerde stichter en bezieler.

Als nieuwe leider trad de bekende Rudolf Steiner naar voor. Hij grondde evenwel vlug een variant naar eigen inzichten: de "Antroposofische Beweging" (Menselijke wijsheid). Als goede organisator richtte hij op deze filosofische basis een net van naar hem genoemde Steinerscholen op, die nu enig succes kennen, volgens sommigen omdat ze passen in het New Age-tijdperk.

Als goede organisator richtte hij op deze filosofische basis een net van naar hem genoemde Steinerscholen op, die nu enig

ze passen in het New Age-tijdperk. In dat onderwijs geniet Helena Petrowna Blavatsky veel gezag en het kan gebeuren dat gidsen van Lange Nelle ooit van onze gasten een vraag krijgen over het verblijf van Helena in onze stad. Deze bijdrage kan helpen om over deze uitzonderlijk dame iets te vertellen.

BIBLIOGRAFIE

(beschikbaar in de Oostendse stadsbibliotheek):

GHEERAERT, John, De geheime wereld van James Ensor - Ensors behekste jonge jaren (1860-1893), Houtekiet, 2001, 189 blz.

CRANTON, Sylvia, HPB: the extraordinary life and influence of Helena Petrowna Blavatsky, founder of the modern Theosophical movement (het bijzondere leven en de invloed van Helena Petrowna Blavatsky, stichster van de moderne theosofische beweging), G.P. Putnam's Sons, 1993, 648 blz.

QUAN JUDGE, William, De oceaan van theosofie, Theosophical University, 1997, 206 blz.

STEINER, Rudolf, Theosofie, Vrij Geestesleven, 2006, 224 blz.

Industriezone 2
Zandvoordeschorredijkstr., 14
8400 Oostende
T.059 70 71 23
F.059 80 45 79
print@lammaing.com
www.lammaing.com